

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. Явор Светозаров Конов, д-р, д.н.

(професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”),

месторабота: департамент Музика, НБУ

на дисертацията за придобиване

на образователната и научна степен *доктор*

(професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”)

на Вита Гухели (Vita Guhelli)

на тема

**„Symbolism in solo songs of Albanian Composers
written in the second half of the twentieth century”**

(„Символизъмът в соловите песни от албански композитори

от втората половина на XX век“, заглавието според

автореферата на български език)

Научен ръководител: доц. д-р Ермила Швайцер

Не ми е предоставена документация по биографията и творческия път на докторантката Вита Гухели, така че пристъпвам направо към дисертацията.

Предоставената ми за рецензиране дисертация е разположена на 220 страници, в обем до този по БДС.

Основната цел на докторантката е изложена в заглавието на дисертацията. На вътрешното обсъждане на дисертацията попитах, знае ли френски език – отговорът „не“ не ми допадна, за тематика, свързана със символизма – направление в изкуствата (най-вече в поезията), реакция на материализма и натурализма (ако се опитам да обобщя), породило се във Франция...

...след „Цветя на злото“ на Бодлер, 1857 – и в частност на сонета му за съответствията <https://fleursdumal.org/poem/103>, <https://web.archive.org/web/20200922052157/http://www.musee-rodin.fr/fr/collections/archives/les-fleurs-du-mal>, <https://fleursdumal.org/>, с неговата вяра, че между предметите и явленията в света съществуват тайни връзки, взаимодопълващи ги, респ. и между сетивата на човека..., чиито интуитивност и въображение са много важни, и особено в разчитането на скритите символи във видимите неща (нещо и крайно субективно), „подпомагано“ и от окултното „познание“; добавям мистицизма и еротизма като същностни черти на символизма...

... и в Белгия, в края на 19-и век и оттам разпространило се в определени части на света.

Споделям разбирането, че за да навлезеш същински, истински в дадена история и култура, трябва да знаеш в достатъчна степен съответния език – и на тази основа можеш да се насочиш и към произтеклото от тях. Но нека в случая се опрем и на митическата връзка между нещата и интуитивното им усещане, подпомогнато чрез символите – характеристики и същност на символизма.

Ще припомня основни неща за „Символизма“ – по-долу ще стане ясно защо го правя, а може би ще е информативно и за докторантката.

Самият термин „символизъм“ е въведен по-късно – негов „кръстник“ е Жан Мореас със своя „Манифест на символизма“ (в „Фигаро“, 18 септември 1886). Символизмът и като лице на модернизма („лицето на българския модернизъм“, Йордан Ефтимов, докато последвалият го експресионизъм е лицето на авангардизма, според същия автор – съответно влиянието на френските и руски символисти и на немските експресионисти, вж. в <https://kultura.bg/web/първа-френска-антология-на-български/>).

Припомням си, че в България символизмът се разпространява от началото на 20-ия век (припомням имената на Пенчо Славейков, дори като предвестник, на Пейо Яворов, Димитър Бояджиев, Теодор Траянов, Дора Габе, Димчо Дебелянов, Теодор Траянов, Николай Лилив, Христо Ясенев, Емануил Попдимитров). За България, Гео Милев (Георги Милев Касабов) в 1915 (в дисертацията си за Рихард Демел, която той пише всъщност в Лайпциг в годините 1912-14, всъщност незащитена и дори изгубена, открита едва в 70-те години в библиотеката на Виенския университет, вж. http://geo.stzagora.com/pdf/Tom3_Prilozhenie1.pdf) пише за символизма („... в продължение на около половин столетие тази школа или течение се разпростря...“, превод Любомир Илиев), определя го и като „контрареализъм, ново, модерно изкуство – все антиреалистично течение“, „непредаване и подражание на реалността“, като подчертава смесването на термина „декаданс“ (който пояснява така: „пълното отдаване на вътрешния душевен живот, на живота на душевните феномени, на живота на сънищата, и привиденията“) с названието „символизъм“. Вече в България, за „българския символизъм“ говори за първи път през 1935 критикът Иван Радославов, като пояснява, че: „Движението на българските модернисти минава в някои определения ту като модернизъм, ту като спиритуализъм, ту най-после като мистицизъм и дори индивидуализъм. Справедливо и истинно е обаче да бъде оставено исторично като символизъм. Той съдържа в себе си всички тия определения по-горе...“ (Елка Димитрова <http://dictionarylit-bg.eu/Символизъм>).

В паралел с тематиката на дисертацията на Вита Гухели припомням песните на Тодор Попов, Любомир Пипков, Константин Илиев, Иван Спасов, Александър Текелиев, Ивелин Димитров по текстове на Димчо Дебелянов, Пейо Яворов, Николай Лилив, Елисавета Багряна, различни чужди поети...

В паралел „България : Албания“ припомням: и двете страни / населения, по географско-исторически причини, нямат в историята си европейските Ренесанс, Барок, Предкласика и Класика, Романтизъм...

Подчертавам изрично и това, което научих преди 10-ина и повече години от колегите ми френски музиколози от „Центъра за барокова музика“ във Версай: че в Албания е имало активни френски мисии (включително и по линия на френския католицизъм и културата му), присъствия, съответно активни взаимодействия Франция – Албания, което бе съществена причина те да посещават работно Албания в наше време. (Съответно и незаинтересоваността им да дойдат в София и изобщо в България.) Така че е логично въпросите за символизма в албанската култура да са интересни и изпълнени със същност.

Докторантката посочва, че въпросът за символизма като духовност в албанската музика е до момента много слабо застъпван, дори липсвали публикации по темата, и в частност за соловите песни от албански композитори – това доказва актуалността на тематиката на дисертацията и било основната мотивация за докторантката Вита Гухели да направи изследването си. Както и личното и професионално обвързване с тези песни. Символизмът в албанската професионална музика от втората половина на 20-ия век бил сходен с този от Европа и други страни по света, но имал и своите отличителни качества.

Добавям веднага: „Символизмът“ е естествено диаметрално чужд на материализма от епохата на социализма, а и поради отчуждеността на „Символизма“ от социалните (общностните) проблеми, но в не по-малка степен е чужд и на циничния примитивен прагматизъм (ако си позволяя подобно обобщение) на днешното време. А и за втората половина на 20-и век мисля не е характерно особено влиятелно присъствие на „Символизма“ където и да било по света.

Дисертацията на докторантката Вита Гухели е структурирана така (запознах се с текста ѝ, както е написан на английски език, но цитирам съдържанието ѝ от автореферата на български език):

Резюме

Въведение

1. Произход

1.1 Историческо описание на символизма

1.2 Символизъм в художествената музика

1.3 Символизъм в соловите песни

2. Стилистични отклонения

Символизъм и символика

2.1 Символизъм vs реализъм

2.2 Символизъм vs експресионизъм

3. Връзката текст-музика в символизма

4. Сравнителна методология

4.1 Символизмът в художествените песни в световната музикална литература и в албанската музика от втората половина на XX век

4.2 Отличителни черти на символизма в соловите песни на албански и косовски композитори

5. Аналитична методология

6. Методология на научното изследване

6.1 Кои стилистични направления влияят върху появата на символичния дух през 1944-1991?

6.2 Какво е влиянието на геополитическите обстоятелства върху творчеството на албанските композитори от втората половина на XX век?

6.3 Навлиза ли символизмът в албанската музика като резултат от естественото ѝ стилистично развитие или като реакция срещу комунистическия режим от периода 1944-1991?

6.4 Влияе ли руската национална школа върху професионалното и стилистично формиране на албанските композитори от втората половина на XX век?

6.5 Може ли да се дефинира символизма като музикална мисъл?

6.6 Продължава ли развитието на символистичния дух и след ерата на комунизма?

7. Изводи

8. Приноси

Библиография

И като става дума за автореферата на български език, не мога да се съдържа: принципно известни са трудностите, проблемите при превода – на всеки един превод от един език на друг. От един език и менталитет да пренесеш информация и емоции (в различно съотношение, според вид текст и автор – в случая дисертационен автореферат) на друг език. Докторантката е албанка, която не знам знае ли български език – по-скоро предполагам, че не. Текстът в автореферата на български език има неясноти, преплитания на смисли и/или дори наивности.

Посочването на Клод Дебюси като „импресионистичния композитор“ също е неточно. (Изобщо въпросът за работата с „етикетите“ е много сложен...) Наистина, на стр. 30-31 е изложен един цитат, в който Дебюси е разглеждан многостранно.

„...Максим Горки. Романът му „Майка“ (изд. Цитадела, Ню Йорк 1992)“ (стр. 13. :))) Позволявам си малко приложен рецензентски „символизъм“ (всъщност символност), Я.К., защото романът е издаден за първи път през 1906 в Русия.

„В дисертацията са включени анализи на произведения от някои албански композитори от втората половина на XX век, които се занимават с основната тема...“ – ? (Я.К.) И още: „Слушането на

публиката е разделено на два отделни етапа, които са свързани помежду си в тясна времева връзка.“ (стр. 39) – ? (Я.К.)

Лично аз мой докторант с такъв автореферат не бих пуснал за защита.

„Обръщайки се към по-широката връзка между музиката и литературата в албанското литературно творчество, виждаме, че именно албанският език, както никой друг език, се разглежда най-вече като песен език в неговорния смисъл” (Васил Толе, „Kadare dhe Muzika“, Media Print, Тирана, 2019, с. 41).“, стр. 21-22 от автореферата. И още: „Отчитайки близостта на поезията с албанските композитори, може ли вътрешната интонация на албанския език и мелодичният му характер да бъдат причината за тази връзка с поезията? Забелязваме, че естетическият и стилистичният вкус естествено съвпадат със символистичния характер.“ (пак там). Лично аз, като рецензент, който не знае албански, как да преценя верността на това твърдение? (Не го оспорвам, нали.) Като си пушна да послушам нещо на албански език, така като музика?

Щеше да е добре, ако докторантката ни бе представила поне като звукови записи едни или други произведения на албански композитори, които коментира в текста си – ние, като не ги познаваме и дори не сме ги слушали, как да преценим разсъжденията ѝ?

Отбелязвам, че в самата дисертация са включени откъси от ноти и текстове.

Отбелязвам и въвеждането в българския език на термини като производния от френското „l’art pour l’art“ (изкуство за изкуството) „ларпурлартизъм“, който съществува в други езици (напр. в унгарския).

Улеснен съм от тези редове на оценка от страна на анонимния рецензент на научния доклад на докторантката Вита Гухели „Stylistic directions that influenced the arrival of the symbolic spirit in Albania during the years 1944-1991“ (НБУ, Конференция „Млад научен форум...“, 2020):

„Стилистическите направления, които са обект на изследване, не са убедително аргументирани с рецепцията им в албанската музика. Разгледан е техният характер чрез трудове на изследователи на албанската музика, но са цитирани само техните обобщаващи наблюдения, които със сигурност те изграждат върху сериозна музикологична литература на френски, немски, английски език, и са включени само няколко примера с албански композитори без конкретизация. Но основното ми впечатление е, че авторовата теза остава неясна, символизъм (Дебюси) и символност (социалистически реализъм) като понятия се размиват, смесват се естетически и философски характеристики и композиционни техники.“

Аз самият (Я.К.) виждам противоречия в (изказ на) осмисляния и терминология. „Символичен“, „символистичен“... (поне както се среща в българския вариант на автореферата). Наистина, ако смесим идеята за „Символизма“ (описан обстойно по-горе) със „символизма – символността“ в най-широкия му смисъл на ползване на символи като указания и/или знаци за идеи, състояния, действия, пропаганда и въздействие, заобикаляне на идеологеми, промъкване през цензури и пр. Съответно и в религиозни движения и институции, и в идеологическите и организационно-партийни концепции и практики. Стигаме и до ползването на символи – „символността“ – и в т.н. „социалистически реализъм“ от епохата, в рамките на която докторантката изследва „Символизма“ в творчеството на албански композитори (ето това смесване е спорно). Изразяването на идеологически несъгласия с идеологията и ръководения от нея живот в Албания в периода 1944-41, борбата с цензурата трудно бих могъл да разглеждам като „Символизъм“. Трудно бих дал някаква синонимия на дисидентството и „Символизма“. Можем ли да осмислим, приемем дисидентството като контрареализъм (основна, същностна характеристика на „Символизма“) или „декаданс“? Едва ли.

Да не говорим, че едно научно изследване (каквото би трябвало да е всяко дисертационно изследване) трябва да е основано на доказуем/и научен/научни експеримент/и, резултатите от които да бъдат обработени по научни начини, за да се стигне до истински научни осмисляния и заключения. В паралел: изкуствоведска тема, посветена на символизма в музиката... Но това са проблеми изобщо на *изкуствознанието* и опират до това, кога и доколко то може да се приема за същинска наука.

Но в крайна сметка бих искал да дам положително крайно становище по дисертацията. Най-малкото въз основа на музикалните творби, които докторантката познава и е представила в изследването си, с което професионално-практически оправдава в голяма степен същността, оттам и целта на тази ОБРАЗОВАТЕЛНА и научна степен „доктор по“. Преди това, минала е през (прочела е) редица осмисляния, съответно е направила свои: по история, изкуства, естетика...

Библиографията на дисертацията на Вита Гухели е от 90 източника (ако не съм сбъркал в броенето), всичките на латиница – на английски и албански. Книги печатни, материали в интернет. Виждам необходимост от доизпипване на изписванията им. Няма да вложа нужното значително време и усилия да проверявам дали всички те са посочени в самия текст на дисертацията.

Приемам, че докторантката познава в голяма степен състоянието на проблематиката, в съответствие както на ползваната словесна и нотна литература и други референтни източници, така и на познанията и опита си като музикант изпълнител. Ето, в добронамереността си потърсих и намерих тези видеозаписи на Вита Гухели като сопрано:

<https://www.youtube.com/channel/UCLj92KoRGL5BqTpCKig2byQ> – хубаво пее!

На фона на дотук изказаните забележки и несъгласия, мога само под условие да приема като цяло посочените от докторантката приноси на труда

й. Ползваният в изследването материал следва да е достоверен (лично аз не разполагам, че и в цялост, с коментирания текстове – че и на албански, който не разбирам, ноти, записи и пр.). Приемам, че изследването е лично дело на докторантката.

Съответно на това следва да приема, че дисертацията и приносите на Вита Гухели показват, че тя като докторантка има историко-теоретични познания по специалността, както и способност за самостоятелност при провеждане на научно изследване.

Авторефератът (в обем от 50 страници) отразява в достатъчна степен дисертацията. Цитиранията в него би трябвало да са в оригинал, а не в превод (илюстрирам: би трябвало да е „June Emerson, “The music of Albania”. Publisher: Emerson Edition Ltd. Ampleforth, North Yorkshire, England, 1994, p. 1“, а не „Джун Емерсън, „Музиката на Албания“, Emerson Edition Ltd. Ampleforth, Северен Йоркшир, Англия, 1994 г., с. 1“). Всъщност в автореферата цитатите са ту в превод, ту в оригинал, ту частично в превод и частично в оригинал...

Публикации на докторантката Вита Гухели във връзка с дисертационния ѝ труд не са ми предоставени, дори и данни за такива. Имаше участие на Конференцията на Департамент Музика в НБУ („Млад научен форум за музика и танц“) през 2020, към който доклад е цитираното по-горе мнение на анонимния рецензент.

Въз основа на изложеното, въпреки изказаните забележки, съм ЗА присъждането на образователната и научна степен доктор на Вита Гухели.

Явор Конов, д-р, д.н., професор
Департамент Музика, НБУ

София, 19 октомври 2021 година